

Az európai romantika nagy alakja: ADAM MICKIEWICZ

(Életrajzi vázlat)

Adam Mickiewicz

Ha bárki belép a krakkói Wawel katedrálisába szinte minden történelemkönyvnél előbben elevenedik meg előtte a lengyel história. Lenyűgöző és egyben felemelő dolog. Ott sorakoznak a lengyel királyok sírjai:

Łokietek Ulászlóé, Nagy Kázméré, Sobieskié és másoké. Emlékezzünk csak azokra az uralkodókra, akik Magyarország történetében is szerepet játszottak és végső nyughelyük itt található: a fiatalon elhunyt Várnai Ulászlóra, Nagy Lajos lányára Boldog Hedvigre és a kriptában, érckoporsóban örök álmát alvó Báthory Istvánra. Mielőtt azonban felmennék a harangtoronyba viszonylag kis lejáratot pillantunk meg a katedrális padozatán. Kovácsoltvas kerítés jelzi és védi a helyet. A lejárat fölött csupán két név olvasható és a kriptában is két szarkofág áll egymás mellett. Itt nyugszanak –királyok között- a lengyel irodalom fejedelmei: Mickiewicz és Słowacki. Mickiewicz csak 35 évvel halála után térhetett vissza Párizsból hazájába, Słowacki még később: 78 évet kellett várnia. (1849-1927) A romantika két óriásának hamvai ma közös sírboltban leltek örök nyughelyet.

Adam Mickiewicz az európai romantika nagy alakja Zaosie-ben, vagy Nowogródekben született 1798. december 24-én. (Vita van mind a mai napig a helyre vonatkozóan.) Nemesember volt, de ügyvéd apja révén a család értelmiségi léte nem kérdőjelezhető meg.

Tudni kell, hogy ifjúságát szülőhelye környékén töltötte Litvániában, amely az akkori Lengyelország része volt. Később a francia emigrációban 1832-1834-ben született Pan Tadeuszban így ír:

*Litvánia! Szép hazám! Egészség vagy, élet!
Csak az tudja, mennyit érsz, ki elvesztett téged.
Gyönyörűséged teljes pompájában látlak,
s ím, megénekellek, úgy sóvárgok utánad.*

*Szent Szűz, aki a fényes Csensztohovát véded,
Osztra-Brámán tündökölsz, s vigyázod a népet
Novogrodek nagyhirű, város városában!
Ahogy egykor gyermekként megóvtál csodásan
(mikor sírva ajánlott oltalmadba engem
jó anyám, s én halódó pillám fölemeltem
s egyházadig úgy mentem már a magam lábán,
elmondani visszanyert életemért hálám):
haza is ily csodásan viszel minket egyszer.*

(Rónay György ford.)

Egyetemi tanulmányait a wilnói egyetemen végezte el: matematikai, természettudományi és klasszika-filológiai, történelmi fakultásokon hallgatott előadásokat. Ekkortájt vesztette el édesapját.

Első verse megjelenésekor, 1818-ban már tagja volt az egyetemisták haladó szellemű önképzőkori csoportjának a Filomaták Társaságának, kikkel az egyetem elvégzését követően is szoros kapcsolatban maradt. 1819-től négy éven át egy kownói iskolában tanított. Itt ismerkedett meg egy gazdag földbirtokos leányával, Maria Weresczakówna-val, aki iránt olthatatlan szerelemre lobbant. A nagy vagyoni különbség miatt azonban nem vehette el. Fájdalmát, emésztő bánatát tetézte édesanyja halála. A boldogtalan szerelem végigkísérte egész életét. (Maryla versek.)

Marylához
(részlet)

*Hát többé soha tőled nem lehet szabadulnom!
Követsz a tenger áráján, utánam jössz az úton,
a jéghegyekre csilló lábnyomod rátapad
s a zúgó vízesésből kihallom hangodat.
Akármire vetem rá szemem, csak visszaborzaszt,
félek meglátni arcod, és vágyam mégis oly nagy.*

*Hálátlan! Most, hogy engem égig nyúló hegyek
szakadécai nyelnek s a sűrű fellegek
között a végtelen jég honában megpihenve
letörlöm azt a könnyet, mely fentről hull szemembe,
s északi csillagokra várok a ködön át,
amelyek felidéznek téged s Litvániát:*

(Kálnoky László ford.)

1820-ban írta meg az Óda az ifjúsághoz című költeményét. Ebben még megmutatkozik a klasszicizmus, a felvilágosodás kori racionalizmus, további versei azonban már a romantika korának szülöttei. E költemény a felvilágosodás eszméjét tükrözi, annak a milliónek az eszméjét, amelyik a wilnói egyetemen körülvette, amelyben nagy szerepe volt tanárának Lelewelnek.

*Se szívük nincs, se lelkük – csontvázat népe ez!
 Ó, ifjúság! Nyújtsd nekem szárnyadat,
 túlszállani e holt világ egén,
 oda, hol éden kertje lengedez,
 és a rajongás csodáig ragad,
 s remegve bont új s új virágokat,
 melyeket arannyal fest a remény.*

(Kardos László ford.)

1822-ben adta ki költeményeit *Balladák és románcok* címmel. Ez a romantikus költészet áttörést hozó dokumentuma. Még 1823-ban jelent meg az *Ősök* II. és IV. része a *Poezje* (Költemények) második kötetében, ahol a *Grażyna* is napvilágot látott, ez a hazájáért hűséget mutató asszonyról írt történelmi költeménye. Műve félúton van a klasszikus hősi epika és a romantikus verses elbeszélés között.

1823-ban a filomaták elleni perben az orosz hatóságok elítélték, fél évig a wilnói bazilita kolostorban tartották fogva, melyet börtönné alakítottak át. Lelewl közbenjárására kiszabadult, de Oroszország belsejébe száműzték. 1829-ig Szentpéterváron, Moszkvában, Odesszában élt, ekkor látogatta meg a Krím félszigetet. (Emlékezzünk a *Krimi szonettek* versciklusára) Gyanús egyén révén nem taníthatott, de a szellemi elit mindenhol befogadta. Itt ismerkedett meg a dekabrista eszméssel, ekkor kötött barátságot Puskinnal.

A Konrad Wallenrod 1828-ban íródott költői elbeszélés s a német lovagrend elleni küzdelemről szól. Az öngyilkosságba menekülő főhős sorsában az árulás és hazafiság kérdését boncolgatja, ezek dialektikáját, tragikumát. „A hősiesség a szabadok jussa, a rab fegyvere csel és árulás.”-vallja és megteremtve ezzel a lengyelek számára a „wallenrodizmus” fogalmát, -írja tanulmányában Kerényi Grácia.

1829-ben elhagyhatta Oroszországot. Ekkor Németországba, Olaszországba, majd Svájcba ment. Az 1830-as lengyelországi felkelés hírére hazaindult, de csak a felkelés bukása után érkezett meg. Az események hatása alatt összeroppanva Drezdába sietett. Itt írta meg az *Ősök* III. részét.

Az *Ősök* drámai, fantasztikus és szimbolikus poéma, abban a formában, ahogy ma olvassuk két fő részre a vilnói *Ősök*re és a drezdai *Ősök*re oszlik. Egyes részei más-más időben íródtak, más-más formában jelenítik meg az *ősök* árnyait. (Önéletrajzi elemekkel.) Egyéni problémák, gondok, majd a Drezdában írt III. részben a nemzeti problematikákat helyezi előtérbe. Ahogy Konrad mondja monológjában:

*Lelkem most a hazámmal egybeforrott mélyen;
 Testem a lelkét felszívta,
 Én s a haza – egy, egészen.*

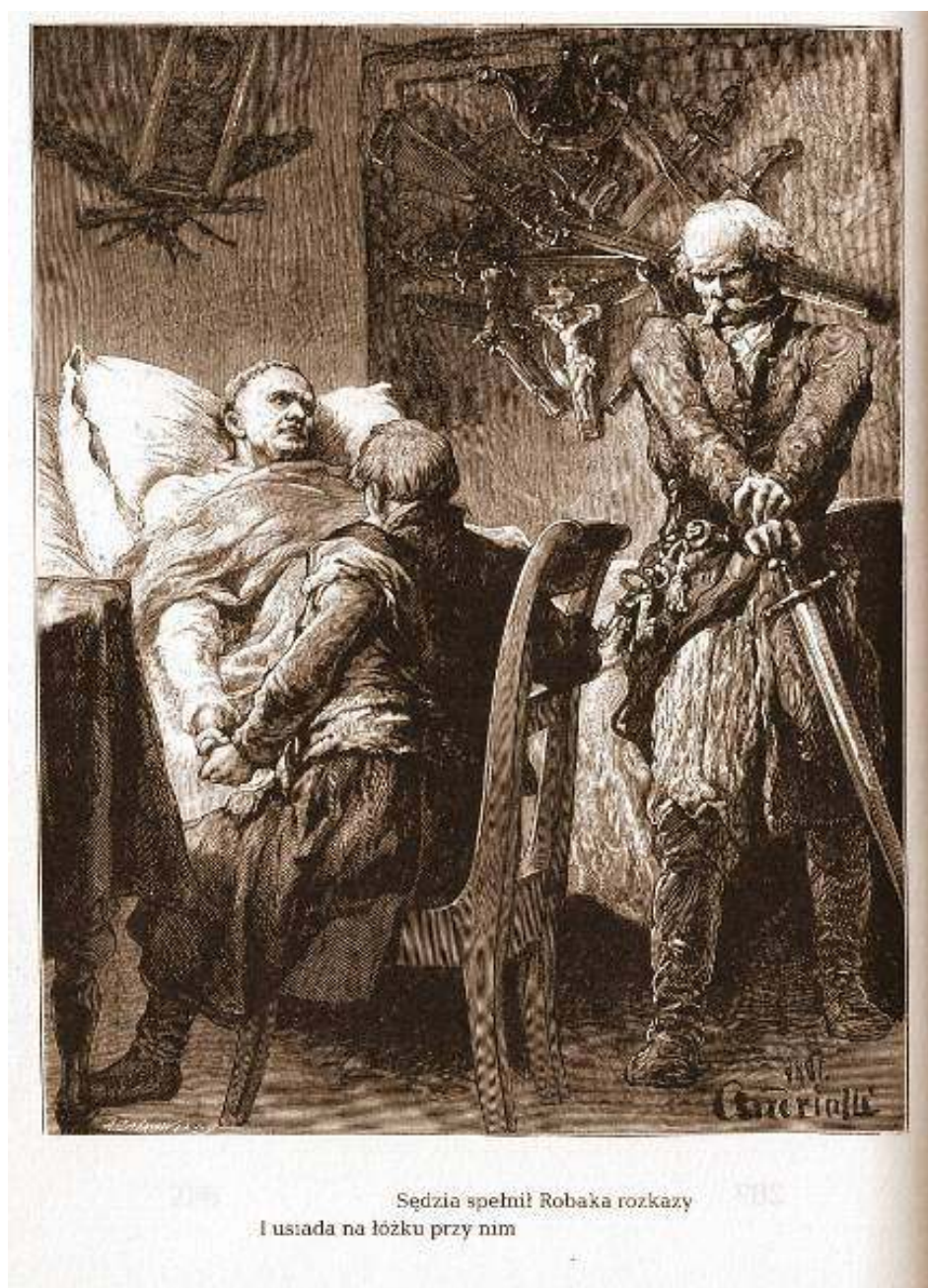
(Kerényi Grácia fordítása)

Ezért lehetett és lehet mind a mai napig aktuális a poéma. Az *Ősök* előadása, különféle rendezői értelmezésben mindig a lengyel szabadság szimbóluma volt, azaz az elnyomás elleni demonstráció. Kegyetlenkedések, az elnyomó gépezet, a megalkuvó talpnyalók; az orosz uralom szörnyű víziója ez.

Drezdából Párizsba utazott, ahol bekapcsolódott az emigráció munkájába. Szerkesztette a *Pielgrzym Polski* című folyóiratot. 1832-es, „forradalmi kereszténységet” s lengyel messianizmust hirdető, a Biblia stílusában megírt brosúrája, a *Księga narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego* (A lengyel nemzet és a lengyel zarándokság könyve) Ebből részleteket jelentetett meg Kazinczy Gábor 1839-ben *Zarándokság* könyve címmel az

Athenaeumban. Mickiewicz európai hírnévre tett szert. A magyar kötet útbaigazító szöveg nélkül látott napvilágot. Természetesen a cenzúra miatt. Csupán annyit jegyzett meg a kiadó: „Töredékek Mickiewicz európai híru munkájából.” Ez azonban sok mindent elárult az értő olvasónak.

Mickiewicz költői ereje teljében írta meg Pan Tadeusz avagy az utolsó birtokfoglalás Litvániában. Nemesi történet 1811-12-ből tizenkét verses könyvben című munkája. (Magyarra Sebők Éva 1957-ben, Rónay György 1977-ben ültette át.) A cselekmény egy várkastély elbirtoklása körül folyik. A Soplica és Horeszko család közti vitát a haza iránti közös fellépés, hazaszeretet oldja fel s még esküvő is kerekedik a dologból. Ilyen meg(fel)oldások tipikus jellemzői a lengyel mentalitásnak. A Pan Tadeusz a nemesi életet, de egyben mély hazafias érzelmeket is ábrázolja. Bojtár Endre a következőket írja róla: „A Pan Tadeusz szintézis, nemzeti eposz, melyben egyaránt megtalálható a klasszikus hőseposz, a heroikus eposz, a népi epika, a nemzeti adomázás és a XIX. századi regény elemei.”

A Pan Tadeusz 1984 évi lengyel kiadásának egyik illusztrációja (M. E. Andriolli)

Jan Marcin Szancer illusztrációja a Pan Tadeuszhoz

Most kérem engedjenek meg egy személyes kis kitérőt. A Könnyek íze című lengyel műfordításkötetem első verse Mickiewicz négy sora. Az a négy sor, amelyik kimaradt a háború utáni lengyel és természetesen magyar kiadásokból is. Egyik kritikusom a következőket írta : „Rónay György 1977-ben publikált *Pan Tadeusz*- fordításnak utószavában arra kérte munkája olvasóit, hogy a kötet végén található *Epilógussal* kezdjék Mickiewicz nagy művének tanulmányozását, mivel ez inkább tekinthető a szerző ihletébe való bevetésnek, mint fájdalmas hangú végszónak. Cséby Géza könyvének egyik jegyzete szerint viszont Rónay

teljesnek tekintett fordítása nem tartalmazza ezen epilógus négy sorát, amit megállapítása szerint nem találhatunk meg az 1945 utáni lengyel kiadásokban sem, így a magyar átültetés alapjául szolgáló 1955-ös varsói editióból is hiányzik.

Cséby most közli e négy sort, amiben oroszellenes élt találunk, s ez meg is magyarázná a cenzorok szigorát, hiszen „delfinológusok” bizonyára nemcsak nálunk tevékenykedtek, hanem a Kárpátoktól északra is. Mégis csodálkozom egy kisség, mert Hopp Lajos a Mickiewicz-kutatások új fejezete című tanulmányában (Helikon, 1973.1.), amelyben a nagy lengyel klasszikus kritikai kiadásának helyzetével is foglalkozott, nem jelzett efféle filológiai problémát.”

Kvázi magam találtam ki a négy sort, gondolhatná az olvasó. Itt az első alkalom, hogy bemutassam azt a Pan Tadeusz kötetet amelyben e négy sor benne szerepel. A kis formátumú kötet a XIX. század második felében (végén) kerülhetett kiadásra. Sajnos csak a szennycímlap van meg, az impresszum –ha volt ilyen-, hiányzik, a belső címlap hasonlóképpen. Tudjuk még, hogy a kötet korrektúráját Aleksander Walicki végezte. Ennyi adatból viszonylag könnyen visszakereshető a kiadó és a kiadás éve. Lengyelül a szöveg így hangzik:

*A jeśli czasem i Moskal się zjawił
Tyle nam tylko pamiątki zostawił,
Że był w błyszczącym i pięknym mundurze:
Bo węża tylko znaliśmy po skórze...*

És most magyarul is az eposz e négy sorát, amely a Rónay fordítás 87. és 88. sora közé iktatandó (Epilógus):

*Ha néha feltűnt egy muszka közöttünk,
Emléket róla oly keveset őrzünk,
Csupán a ragyogó mundurjának fényét:
Bőréről ismervén fel a kígyónak képét...*

(Cséby Géza fordítása)

Mickiewicz 1835 után már nem sokat írt. 1839-1840-ben a lausanni egyetem a latin irodalom tanára volt. Párizsban 1841-1844-ig a Collège de France –ban a szláv irodalmak professzora.

Sikertelen házasságra lépett Celyna Szymanowskéval, akit 1841-től idegstanatóriumban kellett kezelni.

Mickiewicz felesége Celina Szymanowska lányaival

1848-ban Rómában szervezte az Ausztria ellen küzdő olaszok oldalán a lengyel légiót, majd Párizsba visszatérve a Tribune des Peuples nemzetközi forradalmi újság szerkesztője lett. Ezt a tevékenységét az orosz nagykövetség többszöri sürgetése miatt abba kellett hagynia. Mickiewicz publicisztikájában többször elismeréssel írt a magyar Szabadságharcról. 1849. április 22-én a Tribunes des Peuples-ben jelent meg a Felhívás a magyarokhoz című üzenet. Ebben Mickiewicz (mert minden bizonnyal ő a cikk szerzője) a magyar forradalom mellett tett hitet. Ez a forradalom nem egyedül a magyaroké, hanem Európáé is: „Már nem csak egy nemzet érdekéről van szó!” –írja.

1855-ben a krími háború idején Törökországba utazott, hogy a gyűlölt cári rendszer ellen ott szervezze meg a lengyel légiót. 1855. november 26-án Konstantinápolyban kolerajárvány áldozata lett. Konstantinápolyba lefolyt temetése nemzetközi tüntetésszámba ment, a tömegben lengyelek mellett szerbek, dalmátok, albánok, görögök, olaszok, bolgárok haladtak a költő koporsója mögött. Ahogy Kovács Endre írja: „Érezhető volt, hogy akit temetnek, nemcsak egy népé, hanem a nemzetek nagy családjának gyermeke.”

Talán pár gondolatot kellene szólnom Mickiewicz magyarországi fogadtatásáról. A már előbb említett Kazinczy Gábor-féle fordításon kívül is. Tudnunk kell, hogy az 1830-as évek-béli osztrák császári cenzúra minden erejét felhasználta, hogy a lengyel irodalmi témájú írásokat az ország határain kívül tartsa. Nemcsak Mickiewicz, de Słowacki, Sołtyk, Lelewel, Niemcewicz műveinek megjelenését is tiltották. És egyre nagyobb lett e tiltott művek sora. Ma már furcsának tűnhet, hogy a lengyel imádságoskönyveket is erre a listára parancsolták. A hatalom azonban nem tudott gátat vetni annak az ellenállhatatlan társadalmi igénynek, amely meg akarta ismerni ezeket a műveket. A cenzori hivatalok zaklatásai ellenére ez idő tájt születnek meg az első, Mickiewicz nevét, a lengyel irodalommal együtt szárnyra kapó írások hazánkban. A nagy lengyel romantikus hazai felfedezése Toldy Ferenc nevéhez fűződik. Toldy így jellemzi Mickiewiczet: „*Elseje kétség kívül romantikus költőinknek Mickiewicz /.../ Az élettavashevével s lelkesedésével magas röptében csodálást gerjeszt, s bátorságával megrendíti. Mint Icaros, a napnak tart, de szárnyai nem olvadnak el, hanem mind inkább*

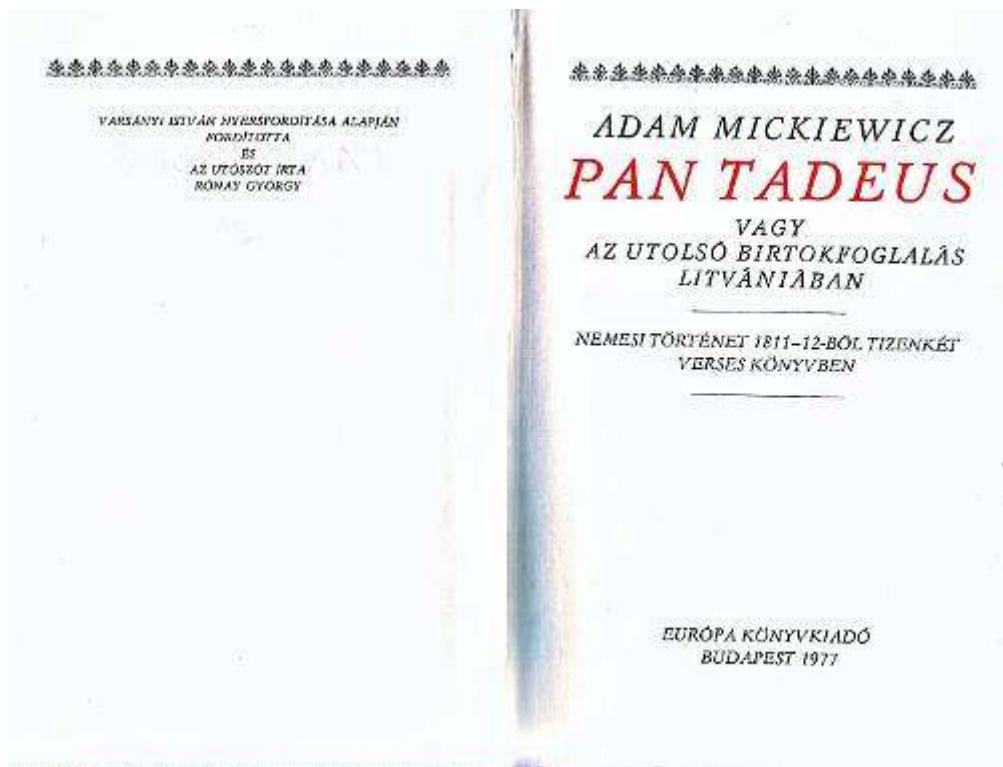
kifejlenek. Eszméi meglepőek, gyakran finomak. /.../ Ő tudta magának pályát szabni, mellyen senki nem hágdosott előtte, s az elsőség becsületét méltósággal fenntartja. Nincs párja midőn a csalatkozott szerelem s remények gyötrelmeit festi; örvényei elragadnak, és csenedet hányatás követi és kétségbeesés. /.../ Másfelől balladái teljeseek természeti gyengédséggel és keccsel. Sonettjei méltók Laura kedveséhez. /.../ Versei dictionja hangozatos, erős és valódi-lengyel a szónak egész értelmében...”

Majd így folytatja méltatását: „Mióta Byron, kihez Mickiewicz hasonlít, a színpadról lelépett, nagyobb költő e lengyelnél föl nem kélt; s ez kedvesebb a szívnek, minthogy fájdalma fennségesebb, mert egész nép fájdalma s egyszersmind szelídebb is. Byron többet zajgott, ok nélkül; Mickiewicznél a legmélyebb s fájóbb érzés is nemes mérséklettel nyilatkozik.”

Érdekes adalék Mickiewicz magyar barátainak, ismerőseinek sora. A költő Párizsban ismerkedett meg id. Ábrányi Kornállal, aki így jellemzi: „középmagas, szikár termettel, átszellemült arc- s tekintettel. Szemeiből a lángész tüze sugárzott ki s ha ajka beszédre nyílt, hangja úgy csengett, mint egy szent kápolna ezüst harangja s minden szavát a prófétai ihlettség ereje lengte át.” Mickiewicz Chopin szalonjában ismerkedett meg Liszttel, aki Chopinről írt könyvében a lengyel költőről is megemlékezik.

Kapcsolatban állt Kertbeny Károllyal a jeles bibliográfussal, műfordítóval, ki visszaemlékezéseiben leírja, hogy Mickiewicz erősen érdeklődött Vörösmarty iránt. Kertbeny éppen a Szózatot és a Fóti dalt adta át a lengyel költőnek. Párizsban találkozott Pulszky Ferencsel, Szalay Lászlóval, Teleki Lászlóval és másokkal. A kapcsolat tehát adott volt s a két nép közös gondjai, bajai talán közös, vagy legalább is hasonló megoldásokat sürgettek.

Mickiewicz későbbi jelenléte a magyar könyvkiadásban, Magyarországon, változó. A II. világháborút követően kellemetlen volt a szabadságért küzdő, az oroszok által száműzött, a leigázott Lengyelország felemelkedéséért mindig is következetesen síkra szálló költő jó pár művének megjelentetése. Hátha „félreértik a dolgot” –felkiáltással. Mindezek ellenére jelent meg Mickiewicz kötet (kínosan ügyelve melyik versek kerülnek a válogatásba), sőt a Pan Tadeusz két fordításban látott napvilágot. Korunk magyarországi Mickiewicz kultuszának előmozdítói talán leginkább: Kovács Endre, Kerényi Grácia, Hopp Lajos, Rónay György voltak.

A Pan Tadeusz legutóbbi magyar kiadásának címlapja

Irodalom:

Világirodalmi Lexikon 8. Bp. Akadémiai, 1982.

A. Mickiewicz: Pan Tadeus (Ford.: Rónay György) Bp., Európa, 1977.

A. Mickiewicz: Az ősök (Ford.: Kerényi Grácia) Bp., Európa, 1963.

Hopp Lajos: A lengyel irodalom befogadása Magyarországon 1780-1840. Bp., Akadémiai, 1983.

Mickiewicz válogatott versei. (Válogatta: Elbert János) Bp., Móra, 1961

D.Molnár István: Lengyel irodalmi kaluz. A kezdetektől 1989-ig. Bp., Széphalom, 1997.

Kovács Endre: A lengyel irodalom története. Bp., Gondolat, 1960.

Somogy folyóirat 1995/3. sz. (Nagy Imre kritikája)

Cséby Géza: A könnyek íze. Kaposvár, M-L. Baráti Társaság, 1994.

Elhangzott: 1998. február 24-én a Magyar-Lengyel Baráti Társaság ülésén, Kaposvárott.

Megjelent: MONITOR. VI.évf. 4. sz.